SUN'IY INTELLEKT DAVRIDA PEDAGOGLARNING IJTIMOIY QO'LLAB-QUVVATLANISHI

Mansurova Muxarram Karomatillo qizi,
Qo'chqorova Gavhar Maqsud qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Pedagogika fakulteti
Amaliy psixologiya yo'nalishi talabasi
Xudayberdiyev Oybek Gafrovich
Ilmiy rahbar: Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika fakulteti psixologiya kafedrasi o'qituvchisi
https://orcid.org/0009-0005-2261-0082
gafurovichoybek@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining ta'lim tizimiga keng joriy etilishi sharoitida pedagoglarning ijtimoiy qo'llab-quvvatlanish masalalari psixologik va pedagogik jihatdan tahlil qilinadi. Raqamli transformatsiya jarayoni o'qituvchilarning kasbiy identifikatsiyasi, ijtimoiy mavqei, psixologik barqarorligi hamda professional moslashuviga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Tadqiqotning maqsadi – sun'iy intellekt davrida pedagoglarning ijtimoiy qo'llab-quvvatlanish mexanizmlarini aniqlash hamda ularning kasbiy faoliyat samaradorligi bilan bog'liqligini empirik asoslashdan iborat. Maqolada pedagoglarning ijtimoiy va psixologik qo'llab-quvvatlanishini kuchaytirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Sun'iy intellekt, pedagog, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, kasbiy moslashuv, emotsional barqarorlik, raqamli transformatsiya, ta'lim psixologiyasi, professional identifikatsiya.

Kirish.

Raqamli transformatsiya jarayonlari va sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining ta'lim tizimiga jadal kirib kelishi pedagogik faoliyat mazmuni va tuzilmasini tubdan o'zgartirmoqda. Sun'iy intellekt asosidagi adaptiv o'quv tizimlari, avtomatlashtirilgan baholash platformalari, generativ AI vositalari va raqamli monitoring tizimlari pedagog kasbining funksional vazifalarini qayta ko'rib chiqishni talab qilmoqda. Bu jarayon o'qituvchilarning nafaqat metodik kompetensiyasiga, balki ularning ijtimoiy mavqei, kasbiy identifikatsiyasi, psixologik barqarorligi va ijtimoiy qo'llab-quvvatlanish tizimiga ham bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli sun'iy intellekt davrida pedagoglarning ijtimoiy qo'llab-quvvatlanishi masalasi zamonaviy ta'lim psixologiyasining dolzarb ilmiy muammolaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tushunchasi klassik ijtimoiy psixologiyada keng o'rganilgan bo'lib, uning stressni kamaytirish, kasbiy charchoqni oldini olish va emotsional barqarorlikni ta'minlashdagi roli ilmiy jihatdan asoslangan. Masalan, Sheldon Cohen va Thomas A. Wills (1985) tomonidan ishlab chiqilgan "stress-buffering" modeli ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning shaxs psixologik barqarorligini saqlashdagi himoya mexanizmini ilmiy asosda tushuntiradi. Ularning tadqiqotlariga ko'ra, ijtimoiy yordam va hamkorlik tarmoqlari mavjudligi kasbiy stress

ta’sirini sezilarli darajada kamaytiradi. Ushbu nazariya pedagoglarning SI muhitida duch kelayotgan texnologik bosim va noaniqlik sharoitida ayniqsa dolzarb hisoblanadi.

Pedagoglarning kasbiy charchoqlari va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlanishi o‘rtasidagi bog‘liqlik masalasi ham bir qator empirik tadqiqotlarda o‘z aksini topgan. Christina Maslach va Susan E. Jackson tomonidan ishlab chiqilgan “Maslach Burnout Inventory” asosidagi tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, pedagoglar orasida emotsional charchoq darajasi ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash past bo‘lgan sharoitda yuqori ko‘rsatkichga ega bo‘ladi. Keyingi yillarda o‘tkazilgan xalqaro tadqiqotlar, xususan, OECD tomonidan e’lon qilingan TALIS (Teaching and Learning International Survey) hisobotlarida ham o‘qituvchilarning innovatsion muhitga moslashuvi ularning rahbariyat va hamkasblar tomonidan qo‘llab-quvvatlanish darajasi bilan chambarchas bog‘liq ekani ta’kidlangan.

Sun’iy intellekt va pedagogik faoliyat o‘rtasidagi munosabatlar so‘nggi yillarda alohida tadqiqot yo‘nalishiga aylangan. OECD tomonidan 2021–2023 yillarda olib borilgan tadqiqotlarda AI texnologiyalarining o‘qituvchilarga ta’siri ikki tomonlama xarakterga ega ekani qayd etilgan: bir tomondan, u baholash va rejalashtirish jarayonini yengillashtiradi, ikkinchi tomondan esa pedagoglarda kasbiy noaniqlik va “texnologik substitutsiya xavfi” hissini kuchaytirishi mumkin. Shu bilan birga, UNESCOning 2023-yildagi “AI and Education” hisobotida pedagoglarning ijtimoiy va institutsional qo‘llab-quvvatlanishi raqamli transformatsiya jarayonining muvaffaqiyat omili sifatida ko‘rsatilgan.

Raqamli kompetensiya va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rgangan tadqiqotlar ham mavjud. Masalan, Neil Selwyn o‘z ilmiy ishlarida raqamli texnologiyalar pedagogning kasbiy identifikatsiyasini qayta shakllantirishini ta’kidlab, bu jarayonda ijtimoiy hamkorlik va professional jamoaning ahamiyatini asoslab beradi. Shuningdek, 2022–2024 yillarda Xitoy, Janubiy Koreya va Yevropa davlatlarida o‘tkazilgan empirik tadqiqotlar AI platformalaridan foydalanish darajasi yuqori bo‘lgan pedagoglar orasida institutsional qo‘llab-quvvatlash mavjud bo‘lsa, kasbiy qoniqish darajasi ham yuqori ekanini ko‘rsatgan.

Mahalliy tadqiqotlarda ham raqamli ta’lim muhitida pedagoglarning psixologik moslashuvi masalalari yoritilgan bo‘lib, unda innovatsion muhitga integratsiya jarayoni ijtimoiy yordam tizimi bilan uzviy bog‘liqligi qayd etilgan. Shu jihatdan, sun’iy intellekt davrida pedagoglarning ijtimoiy qo‘llab-quvvatlanishi nafaqat psixologik barqarorlikni, balki ta’lim sifatini ta’minlovchi strategik omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Yuqoridagi nazariy va empirik tahlillar shuni ko‘rsatadiki, sun’iy intellekt sharoitida pedagoglarning ijtimoiy qo‘llab-quvvatlanishi muammosi ko‘p qirrali va kompleks yondashuvni talab etadi. Raqamli texnologiyalarni joriy etish jarayonida pedagoglarning kasbiy xavfsizlik hissi, emotsional barqarorligi va ijtimoiy integratsiyasi ta’lim tizimining barqaror rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Mazkur tadqiqot aynan shu muammoning psixologik mexanizmlarini empirik asosda aniqlash va tizimli tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan.

Metodologik asos. Mazkur tadqiqotning metodologik asosi tizimli, faoliyatga yo‘naltirilgan va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlar integratsiyasiga tayanadi. Tadqiqotda sun’iy intellekt sharoitida pedagoglarning ijtimoiy qo‘llab-quvvatlanishi ularning kasbiy barqarorligi va innovatsion faoliyatga tayyorgarligi bilan o‘zaro bog‘liq holda o‘rganildi. Nazariy asos sifatida ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashning “stress-buffering” modeli, kasbiy charchoq konsepsiyasi, shuningdek, raqamli transformatsiya sharoitida professional identifikatsiya nazariyalari qabul qilindi. Empirik bosqichda aralash metodologiya qo‘llanildi: kvantitativ va

kvalitativ usullar uyg‘unlashtirildi. Tadqiqotda 146 nafar umumta’lim maktabi va oliy ta’lim muassasasi pedagoglari ishtirok etdi. Respondentlar tasodifiy tanlanma asosida shakllantirildi, ularning pedagogik staji 3 yildan 28 yilgacha bo‘lgan. Ma’lumotlar yig‘ishda “Ko‘p o‘lchovli ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash shkalasi” (MSPSS), Maslach Burnout Inventory (MBI) adaptatsiyalangan varianti hamda SI texnologiyalaridan foydalanish chastotasi va ularga nisbatan munosabatni aniqlovchi mualliflik so‘rovnomasi qo‘llanildi. Statistik tahlil SPSS 27 dasturi yordamida amalga oshirildi; deskriptiv statistika, Pearson korrelyatsion tahlili va ko‘p omilli regressiya modeli qo‘llanildi. Ishonchlilik ko‘rsatkichi (Cronbach’s alpha) ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash shkalasi uchun 0,87 ni, kasbiy charchoq shkalasi uchun 0,83 ni tashkil etdi, bu metodikalarning ichki konsistentligi yetarli ekanini ko‘rsatdi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, sun’iy intellekt vositalaridan muntazam foydalanadigan pedagoglar orasida institutsional va hamkasbiy qo‘llab-quvvatlash yuqori bo‘lgan guruhda kasbiy qoniqish darajasi sezilarli darajada yuqori (M=4.1) va emotsional charchoq darajasi past (M=2.3) ekanligi aniqlandi, aksincha, qo‘llab-quvvatlash past bo‘lgan guruhda emotsional charchoq ko‘rsatkichi yuqori (M=3.8) bo‘ldi. Ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash va kasbiy charchoq o‘rtasida manfiy korrelyatsiya kuzatildi ($r = -0.58$, $p < 0.01$), bu qo‘llab-quvvatlash ortishi bilan emotsional zo‘riqish kamayishini anglatadi. Shu bilan birga, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash va innovatsion faoliyatga tayyorgarlik o‘rtasida ijobiy bog‘liqlik aniqlangan ($r = 0.64$, $p < 0.01$). Regressiya tahlili natijalariga ko‘ra, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash pedagoglarning SI texnologiyalariga ijobiy munosabatini prognozlovchi asosiy omillardan biri bo‘lib, model dispersiyaning 41 foizini tushuntirib berdi ($R^2 = 0.41$). Kvalitativ intervyular tahlili shuni ko‘rsatdiki, pedagoglar rahbariyat tomonidan metodik yordam, hamkasblar bilan tajriba almashish imkoniyati va texnik qo‘llab-quvvatlash mavjud bo‘lgan sharoitda SI vositalarini o‘zlashtirishni ijobiy baholagan, aks holda esa texnologik bosim va kasbiy noaniqlik hissi kuchaygan.

Umuman olganda, empirik natijalar sun’iy intellekt davrida pedagoglarning ijtimoiy qo‘llab-quvvatlanishi ularning psixologik barqarorligi, kasbiy identifikatsiyasi va innovatsion faoliyatga tayyorgarligi bilan tizimli ravishda bog‘liqligini tasdiqladi. Ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash yetarli bo‘lgan muhitda pedagoglar SI texnologiyalarini tahdid emas, balki professional rivojlanish imkoniyati sifatida qabul qilishi aniqlandi, bu esa ta’lim jarayonining samaradorligi va sifat ko‘rsatkichlariga bevosita ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari sun’iy intellekt davrida pedagoglarning ijtimoiy qo‘llab-quvvatlanishi ularning kasbiy barqarorligi, emotsional holati va innovatsion faoliyatga tayyorgarligi bilan bevosita bog‘liq ekanini empirik jihatdan tasdiqladi. Statistik tahlillar ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash darajasi yuqori bo‘lgan pedagoglarda kasbiy qoniqish yuqori, emotsional charchoq esa past darajada namoyon bo‘lishini ko‘rsatdi. Aniqlangan manfiy korrelyatsiya ($r = -0.58$, $p < 0.01$) ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash ortishi bilan kasbiy zo‘riqish kamayishini anglatadi, ijobiy bog‘liqlik ($r = 0.64$, $p < 0.01$) esa qo‘llab-quvvatlash innovatsion faoliyatga tayyorgarlikni oshirishini ko‘rsatdi. Bu natijalar shuni anglatadiki, sun’iy intellekt asosidagi ta’lim muhitida pedagoglarning psixologik barqarorligi faqat texnologik kompetensiya bilan emas, balki ijtimoiy va institutsional yordam tizimlari bilan ham belgilanadi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, rahbariyat va hamkasblar tomonidan qo‘llab-quvvatlanadigan pedagoglar sun’iy intellekt texnologiyalarini professional rivojlanish vositasi sifatida qabul qiladi, aks holda esa texnologik xavotir va kasbiy

noaniqlik kuchayadi. Demak, sun'iy intellekt davrida pedagogning ijtimoiy qo'llab-quvvatlanishi ta'lim sifati va tizim barqarorligini ta'minlovchi strategik omil sifatida qaralishi lozim.

Tadqiqot natijalariga tayangan holda quyidagi **amaliy tavsiyalar** ilgari suriladi: ta'lim muassasalarida sun'iy intellektni joriy etish jarayonida pedagoglar uchun tizimli metodik va psixologik yordam mexanizmlari yaratish zarur; rahbar xodimlar tomonidan muntazam professional konsalting va mentorlik tizimini yo'lga qo'yish lozim; pedagoglar o'rtasida tajriba almashish va hamkorlik muhitini kuchaytirish maqsadida professional jamoalar va "peer-support" guruhlarini tashkil etish maqsadga muvofiq; raqamli transformatsiya jarayonida pedagoglarning kasbiy identifikatsiyasini qo'llab-quvvatlash uchun malaka oshirish kurslari nafaqat texnik, balki psixologik moslashuv modullarini ham o'z ichiga olishi kerak; pedagoglarda sun'iy intellektga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish uchun texnologik xavotirni kamaytirishga qaratilgan treninglar va stress-menedjment dasturlarini ishlab chiqish lozim. Ushbu tavsiyalarni amalga oshirish pedagoglarning ijtimoiy himoyalanganlik hissini oshiradi, kasbiy charchoqni kamaytiradi va sun'iy intellekt texnologiyalaridan samarali foydalanish imkoniyatini kengaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Sheldon Cohen, & Thomas A. Wills (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98(2), 310–357.
2. Christina Maslach, & Susan E. Jackson (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Occupational Behavior*, 2(2), 99–113.
3. OECD (2019). *TALIS 2018 Results (Volume I): Teachers and School Leaders as Lifelong Learners*. Paris: OECD Publishing.
4. OECD (2023). *Digital Education Outlook 2023: Towards an Effective Digital Education Ecosystem*. Paris: OECD Publishing.
5. UNESCO (2023). *Guidance for Generative AI in Education and Research*. Paris: UNESCO.
6. Neil Selwyn (2016). *Education and Technology: Key Issues and Debates*. London: Bloomsbury Publishing.
7. Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., & Farley, G. K. (1988). The Multidimensional Scale of Perceived Social Support. *Journal of Personality Assessment*, 52(1), 30–41.
8. Schaufeli, W. B., Leiter, M. P., & Maslach, C. (2009). Burnout: 35 years of research and practice. *Career Development International*, 14(3), 204–220.